ծալքերը քակել, որդի մը որ միշտ հիացմամբ կը նայի իր դեղեցիկ մօր դէմքին եւ չի յագենար, որ կը փնտռէ ամէնէն պարմանալի բառերը բացատրելու համար իր անհուն սէրը եւ երէկ կարելի է Տիրամօր կուսական մայրութեան հրաշալիքը։ Պոսուէ պիտի չունենայ երբեք այդ Արեւելքի գաւակին խանդն ու սէրը, պատկերներու փարթամութիւնը եւ ազամանդեայ չէշտը։ Աբձակ երգ մ'է որ կը հոսի, յորձանք կու տայ եւ Արաքսի ուժգնութեամբ կը քակէ մարդկային բոլոր կասկածոտ թումբերը՝ բանալով լուսեղէն ճամբայ մը երկրէ երկին, ուր բազմած է իր սրտին եւ մեր Թագուհին։

Ո՛րքան առատ նիւթ հոգեկան երգերու ներշնչման համար, զարնան ծաղիկներու պէս արեւաբոյր, հացի պէս քաղցրահամ եւ մեր արեւելքին պէս գունագեղ։

Բաւ է բանալ էջերը եւ ահա պիտի դպանք դրախտային բոյր մը, մեր աչքերուն պիտի զարնէ սրբացած լոյս մը, կարծես հինաւուրց դրախտը իր դռները կը բանայ արտաքսուած մարդկութեան։ Եւ նա ամէն տողի մէջ կը փնտռէ, կը տեսնէ Տիրամայրը, Աստուծոյ մայրը, այն որ ահաւոր խորհուրդով աշխարհին պարգեւեց իր Աստուածորդին։ – « Ո՛վ ո՛րբան մեծ է ի բեզդ աւարտեալ խորհուրդ Սըրբուհի։ զորպիսի արժանապատիւ գովութիւս ոչ ընդունիցիս։ Ցօղոյն հանդարտի ամպ անձրեւածիր, արեւուն ծագման ակն արփիափայլ, մերկացելոյ այգոյն աստղ առաւօտի, գիշերային մթոյն խօսնակ բերկրանաց»։

Ի՞նչ բանի հետ քեզ բաղդատեմ, կը դոչէ յանկարծ, նա սպառած է ամէն գեղեցկութիւն, անցած է մարդկային սրտին յուզման սահմանները, եւ մեր մտքին տեսական կարողութիւնները, սակայն դեռ անյագուրդ, դեռ ուրիշ տեսիլքներու կարօտ կը դոչէ։ «Եւ արդ ո՞ր բան բաղդատելով զանհամեմատ ես մեծութիւնդ լիցի կարող գերահոչակել Արարչին մայր»։ Եւ կարծես հիասթափուած կը կոչէ, պարզ մարդկային, զգացական ու դորովալից խօսքերով։ – Երանի ես քեզի, մայրդ Յիսուսի, ինչպէս մենք պիտի ըսէինք պարզօրէն մեր բարեկամին, երանի քեզի։

Բայց Նարեկացին իր ահաւոր թռիչքներուն մէջ տեսնելով որ ոտքերուն տակ անդունդները աւելի կը խորանան, կը տիրէ մթութիւն, զգալով իր մէջ մարդկութեան մութ կողմերը եւ տառապանքները, կը խոնարհի, կը ծալէ թեւերը եւ կը դառնայ աղաչաւոր տակաւ արարած, կ'ինչայ յուսահատութեանց եւ պակուցանողական սրտաբեկութեանց մէջ, ինքզինքը կը դնէ ամէնէն մեղաւորներուն մէջ արժանի աստուածային բարկութեանց եւ ահա վերստին կ'երեւայ իր աչքերուն դիմաց լուսաւոր դեղեցկութեամբ, զթած աչքերով Տիրամայրը, միակը որ կրնայ բարեխօսել անյոյս օրերուն մէջ։

Կարծես փաղաքչելու համար անոր դութը՝ կը չարէ Տիրամօր արժանիքները, նմանցնելով աներեւակայելի գեղեցկութիւններու, անոր առջեւ կը դնէ մարդկային բոլոր ցաւերը որպէսզի օժանդակէ թեւերու ազօթքով։ Եւ զարմանալի դիւտով, պարզ բայց խոր բանաստեղծութեամբ իր ծարաւ սիրտը յագեցնելու համար նա կը խնդրէ։ «Ահա կաթիլ մի կաթիւն Ֆումդ կուսութեան յանձն իմ անձրեւեալ կենաց ինձ զօրէ, մայրդ բարձրելոյ տեառն Յիսուսի»։

Երջանիկ է մեր մատենադրութիւնը այսպիսի դանձով մը, որ կը բարձրացնէ մեր անունը մեծագոյն ազգերու չարքին եւ կու տայ ներշնչումի թեւեր մեր սրտերուն։ Հոյակապ եկեղեցիներով կնքուած, հաւատքն ու սէրը Հայաստանեայց եկեղեցին սիրելի աւանդութիւն է, դէպի այն՝ որ իր թեւերու անպարագիծ ճառագայթներով սանդուղ եղած է միշտ եւ պիտի ըլլայ երկրէ երկին բարձրանալու։

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ

Եղեմէն դո՛ւրս... զոռաց ահեղ Եհովան.
Փոթորկեցաւ բնութիւնն ու մարդն ապըստամբ
Գալարումով դիտեց վայրերն հրաշագան՝
Դարձած պեհեն, ինք խորտակուած սրտաթափ։

Կորաքամակ նետեց ինքզինքը դրախտէն,
Ու գըտաւ իր Եան անասուած ու թշուառ.
Անմահութեան լուսահեղեղ խորանէն
Դարձուց աչքերն ու լացաւ իր սէրն յիմար։

Անապատ էր շուրջն եւ հողն ապիրատ,
Փուշ եւ տատասկ արիւնեցին իր ձեռքեր.
Սարսուռ ու մահ հազաւ մարմինն ապիկար,
Եւ կուրծքին տակ դաւեց հոգին կիսամեռ։

Փախաւ լոյսէն ու դարձաւ որս խաւարին.
Թողած անհուն գեղեցկութեանն օթեւան՝
Եղաւ ընկեր ու բարեկամ սատանին,
Ու մութին մէջ ցըցեց հասակն ուրուական։

Հեծեց ընդվա՛յր, ամպոտեցաւ միտքն անզօր.
Հողին վըրայ ճակատագիրն իր դրոշմեց
Կայլակներով ճակտին, ձեռքով վիրաւոր.
Եւ խոնջէնքի առաւ ուղին ու քալեց...։

Քայլամոլոր, հորիզոնէ հորիզոն,
Արտասուաթոր չըջեցաւ գերդ թափառիկ,
Եւ երբ Հաբէլ անչնչացաւ, մա՛հ կոկոն,
Ցիլեց անէծքն ու դառնացաւ կողկողիկ։

Տեսաւ անդունդը ցաւերուն ու մահուան,
Զոր բացաւ ինքն իսկ, յանցապարտ կամակոր.
Տեննչաց լուսեղ ափերն, երա՛զ դիւթական,
Երանութիւնն ու աչքն անմահ, թեւաւոր։

Այլ բոցեղէն սուրն յանդիման եղեմին
Կ'արդիլէր մուտքն էր քայլերու դղջումին։

© National Library of Armenia

ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՋՈՒԱՐԹՆԱՐԱՐ

Անմահութեան վերջալոյսին վրայ տըխուր
Հրաբոց լեզուով դեւին իջաւ վարագոյր.
Կը հեծէ մայրն Եւա... Թախծոտ արցունքի
Ջինջ կաթիլներ կ'անձրեւեն դիրկին յոգնադի:

Կը մըթագնի պայծառ երկինքն Եդեմին՝
Երբ հոն այլեւս չի նայիր ակն Անմահին.
Կը թոռմի վարդն ազուոր կոյսին այտերուն,
Մահուան դալուկն ալ կը սպաննէ սիրոն անքուն:

Կը դիտէ նէ դէմքն անժպիտ բընութեան,
Ու դեղիւնին հետ կը սըպայ վիշտն անկման.
Ամէն առուոյ արշալոյսի ծագելուն՝
Յանկապատին կը գառնայ լուռ դողդոջուն.

Ու ծագկեփունջ մը ափերուն սեղմելով
Երկիւղապին կը մօտենայ Հոզեխառով,
Եւ կը ըզնէ գայն գրան վըրայ Եդեմին՝
Իբր յիշատակ իր փըշրըւած Թոյլ սրտին:

Ըստուերներուն մէջ վարսպղեղ ծառերուն՝
Երբոր Ադամ կը նիրհէ քուն վրդովուն,
Ճակատն անոր կը շոյէ ջերմ համբոյրով,
Սիրոյ դղջումն հոն ըզրոչմել ցանկալով:

Իսկ երբ առաղերը կը կախուին երկնքէն՝
Հէգ Եւա մեղքն իր կը յիշէ արտմօրէն,
Ու կարօտով կը փնտռէ լոյսն երկնառաք,
Մեղքին լուծիչ՝ « ըզսարթարարն արուսեակ »:

Հ· Մ· ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՀԱՅ ՃԱՌԵՐՈՒ ՄԷՋ

Աստուածամօր հանդէպ մեր Ազգին ջերմեռանդ պաշտամունքը չատ հին ժամանակներէ ծագումն առած է· քրիստոնէութեան գարձով ակիզբ առնելով ուռճացած է հետզհետէ, մանաւանդ Եփեսոսի տիեզերական ժողովէն վերջ: Վկայ են հին օրերէ հաստատուած Աւետման եւ Վերափոխման տօները, որոնց վրայ աւելցան յետոյ Մ· Կոյսին Ծնունդի եւ Անարատ Ցղութեան յիշատակները: Այս առիթներով եւ Տէրունական տօներու համար յօրինուեցան ժամերգութեան ընթացքին երգելու «Մեծացուցէ» չարականները՝ որոնք կրնան գլուխ գործոցներ նկատուիլ ազգային աստուածաբանութեան, բանաստեղծութեան, եւ մանաւանդ ապրուած հոգեկան կեանքին:

Ունինք հարուստ ժառանգութիւն մը ձառընտիրներու եւ Ոսկեփորիկներու մէջ ցանուած՝ «Ի գովեստ Ս· Կուսին» գանազան ընդարձակ ճառերու, եկեղեցւոյ մեծ հայրապետներէ գրուած գրուատիքներուն թարգմանութեան այլ եւ այլ գարերու մէջ, ինչպէս նաեւ Հայ մատենագիրներու սրտէն բղխած ներբողեաններու: Աստուածաշունչի եւ յատկապէս Աւետարաններու մէջ ապրուցուած Աստուածածնի դէմքով նկարները արդիւնք են մեր լաւագոյն գըծողներու ոչ միայն մտքի եւ ձեռքի ճարտարութեան, այլ եւ որդիական սիրոյն առ Տիրամայրը: Իշխաններու եւ ժողովուրդին ջերմ հաւատքին ու սիրոյն գրաւական ունինք բազմաթիւ եկեղեցիներ, ուխտատեղիներ ու վանքեր Տիրամօր անունով, որոնք անժխտելիօրէն կը հաստատեն իրաւացի պարծանքը մեր ցեղին: Այս ամէն ինչ որոշ կը պարզէ թէ սերունդներ իրարու աւանդած են նախանձախընդրութեամբ մինչեւ մեր օրերը, այդ բարեպաշտ մեծարանքն ու ջերմ սէրը՝ որ մեր նախնիք կը կրէին իրենց սրտին մէջ:

Կարելի չէ առանց յիշատակութեան թողուլ ինքնատիպ քերթուածները Միքէլին գարու մեր տաղասացներուն, որոնք ջանացին ժողովրդական լեզուով, բայց տաքուկ սրտով, նկարագրել Ս· Կոյսին առհասարակ գեղն ու գմայլելի առաւելութիւնները· տաղեր, գանձեր, մեղեդիներ՝ ուր կը ցոլայ անոնց հոգիին խորը արծարծուած բարեպաշտութիւնը: Առաքել Սիւնեցի, Խաչիկ Երէց, Սիմէոն Կաֆացի, Դաւիթ Սալմաստ[illegible], Յովհաննէս Թլկուրանցի, Գրիգոր Ագթամարցի, Մըկրտիչ Նաղաշ, Յովհաննէս Երզնկացի, Աճեմուր Կեչառեցի, Ղուկիանոս եւ գեռ շատեր, իրարու հետ կը մրցին եւ գիրար կը գերազանցեն նոր եւ երբեմն անսովոր բացատրութիւններով երգելու, գովելու Հայաստանի Աստուածածինը(*):

«Բազմավէպ»ի անճուկ էջերուն մէջ

(*) « Բազմավէպ » 1849–էն սկսեալ զանազան տաղերու մէջ հրատարակած է Ս· Աստուածածնի վրայ հոթը քերթուածներ (1849, էջ 246–7· 1865, էջ 266· 1889, էջ 171, 235· 1890 եւն·): Հ· Մ· Պոտուրեան ուսումնասիրելով «Բազմավէպ»ի մէջ Հայ Կրօնական բանաստեղծութիւնը, կը խօսի մեր տաղասացներէն՝ Յովհ· Թլկուրանցիի (1905, էջ 449), Գր· Ագթամարցիի քերթուածներու մասին, որոնց գով կը գտնուին Աստուածամօր նուիրուած տաղեր: Հմմտ· «Առաքել Սիւնեցի եւ իր քերթուածները», Վենետիկ, 1914, ուր տասներեք տաղեր հրատարակուած կան Տիրամօր վրայ: Ն· Շնորհալիի անձամբ մէկ տաղը Ս· Աստուածածնի ցաւոց վրայ (Հանդ· Ամս· 1910, էջ 374): Հմմտ·

© National Library of Armenia